

www.dereta.rs

BIBLIOTEKA
UMETNOST I SAZNAJJE

Milutin Milanković

SEĆANJA

Beograd, 2016
DERETA

ODVAŽNI POČETAK

Tek što sam, evo, uzeo pero u ruku, osetih nelagodnost krivca koji preduzima nešto što bi se moglo pokušati. Već htjedoh da se pravdam kako ove uspomene o životu svojih predaka i o svojim vlastitim doživljajima ne pišem iz porodične i lične sujete, no brzo se prisetih da bi takvo izvinjavanje imalo negativan efekat. Zato ostavljam svakome na volju da misli kako hoće o mojim pobudama i namerama pri pisanju ovog dela. Od tog mog tek preduzetog posla pati, uostalom, samo hartija na kojoj pišem, a još je veliko pitanje da li će ovaj spis, započet u sedamdesetoj godini moga života¹, dostići takav oblik i opseg da može biti objavljen. Zato se ovo moje pisanje može u najgorem slučaju okvalifikovati tek kao predumišljaj, a ne kao izvršeni zločin. A dođe li do toga da ovi moji redovi budu kadgod objavljeni, neka za to, kao što je i pravo, nosi svu odgovornost njihov izdavač. Nađe li pak to delo i čitalaca, molim ih da prime k znanju da ga nisam pisao za njihovo već za svoje lično zadovoljstvo: prohtelo mi se da

¹ Na str. 51 Milankovićeve knjige *Uspomene, doživljaji i saznanja posle 1944. godine*, Bgd., 1957, stoji da je pisanje *Uspomena...* otpočeto 24. juna 1948.

se još jedanput prošetam kroz svoj život i osetim, makar u mislima, sve njegove slasti. A one nam u sećanju obično izgledaju lepše no što su bile u stvarnosti.

Ovom svojom željom malko sam se zatrčao i prebacio, kako to obično biva sa odlukama donesenim u prvom oduševljenju. Kada bih hteo da sa perom u ruci ponovo proživim svoj život, trebalo bi mi za to mnogo više godina no što mi još ostaje na raspoloženju, a i mnogo više hartije no što bih je mogao nabaviti u sadašnjim vremenima racionalisanja svih naših prohteva. Zato moram predmet svoga dela ograničiti do ostvarljivosti: na koji način, videću pri samom poslu.

Ovim spisom želim, pre svega, da podmirim svoje dugove. U svome životu nailazio sam na izvanredno plemenite i blagodetelne ljude, koji me svojom dobrotom zadužiše, a ja propustih ili ne dospeh da im se ravnomerom odužim. Zato želim da, kao ono Dositej Obradović, svojim delom „predam večnom vospominaniju potomkov imena mojih najljubimejših prijatelja i blagodjetelja“.

Ako ovu autobiografiju, koja će, kao svi spisi te vrste, ostati nedovršena, ipak doteram do svoje sedamdesete godine, saznaće se i neposredan povod ovom moje smelom poduhvatu; bilo bi preuranjeno o njemu već sada govoriti.

Moje godine i veliko istorijsko doba u kojem one protekoše govore već sami po sebi da sam mnogo štošta video, saznao, doživeo i srećno preživeo. Živeo sam u carevini, kraljevini i u republici, kao slobodan građanin, kao obveznik u braku, u vojsci i državnoj službi. Preživeo sam, i to svaki put u zaraćenoj zemlji, dva balkanska i dva svetska rata, bio sam na bojnopolju i u zatvoreničkom logoru, odmarao se po apsanama, ta-

vorio u internaciji, stenjao pod neprijateljskom okupacijom. No, pored svega toga, nauživao sam se i svega ugodnog i lepog što sam ga, tražeći, našao ili na nj slučajno nabasao. Imam, dakle, za ovo delo sirove građe u izobilju; treba je samo probrati.

Iz te građe mogla bi kakva vešta ruka sačiniti lep, šareni mozaik, koji bi predočavao sliku vremena i prilika u kojima sam živeo. Ta vremena prohujala su u nepovrat, a prilike se izmeniše iz osnova. Zato bi takva slika imala značaj istorijskog dokumenta. No da bi to postala, potrebno je da bude verna i istinita. To je prvo što moram imati na umu preduzimajući da joj svojim spisom skiciram glavne crte. Jer, čim bi kakav cepidlaka pronašao u mome spisu kakvu neistinu, upropastio bi mi svu verodostojnost. To saznanje pričinjava mi nemalu brigu. Ovo što budem pisao, pisaću većim delom po sećanju. O sposobnostima svoga pamćenja govoriću kasnije opširnije; odlično u svojoj mladosti, počelo je da postepeno slabi. Ali su uspomene mladih dana ostale još sveže u mojoj pameti. Tako me moje pamćenje podseća na dogled podešen za daljinu: vremenski udaljene događaje vidi jasnije no bliže. Zato ću sve što budem saopštavao morati svesno proveravati i poslužiti se dokumentima i svedočanstvima koja mi budu stajala na raspolaganju. Onda gde me moje pamćenje i takva svedočanstva ostave na cedilu, izričito ću priznati.

Rekao sam da slika koju bih želeo da nacrtam treba da bude verna. Neka se to razume tako da ću ljude i njihovu zajednicu crtati onako kako sam ih svojim okom video i svojim duhom razumeo. U tome pogledu treba me, dakle, smatrati za slikara impresionističke škole.

Prvih trideset godina svoga života proveo sam u bivšoj Habsburškoj monarhiji, a odrastao u staroj srp-

skoj porodici koja se onamo doselila još za vreme Čar-nojevićeve seobe. Do toga doba mogu, besprekidnim nizom uspomena koje su se očuvale u mojoj porodici i njenom arhivu, prpratiti život svojih predaka. Iskori-stiću te uspomene da bih njima ocrtao život vojvođan-skih Srba do njihovog oslobođenja, koje sam imao sre-ću da doživim.

Što se moje ličnosti tiče, upotrebiću je za objekat ispitivanja o tome kako su se u meni postepeno razvi-jale sposobnosti za naučni rad i kako sam, bez prvobit-ne namere i odabravši spočetka drugi jedan poziv, no vođen svojim urođenim neodoljivim naklonostima, po-stao ipak naučnik.

U naučničkom pozivu našao sam ugodno utočište jer sam njime bio zaštićen od mnogih trzavica koje su potresale ceo svet. Pod tim krovom uredio sam i opre-mio svoju naučniku radionicu, pa, lično odvojen od ve-likog sveta, ali u stalnoj duhovnoj vezi sa njegovim zna-mentim naučnicima, izgradio svoju naučnu oblast, svo-je neprikosnoveno duhovno imanje. U toj radionici sam proveo, sa kratkim prekidima, četrdeset godina, pišući i publikujući svoja dela.

O sadržaju i značaju tih dela ne mislim ovde iscrp-nije govoriti: o tome neka govore, kad ustreba, drugi, ili ona sama. No ovde bih hteo da ispričam ono što na-učnici retko kada saopštavaju, a to je: kojim materija-lom i sredstvima sam svoja dela sačinio, kojima stran-puticama sam u svome poslu lutao dok nisam našao pravi put, kako sam savlađivao pojedine prepreke na tome putu i kako sam stigao do željenog cilja. Za sve to potrebno je da čitaoca uvedem u svoju radionicu. No šta da mu onda pokažem? Da sam fizičar eksperimen-tator, ili prirodnjak, ispitivač ili putnik, pokazao bih či-

taocu svoje alate, aparate, preparate i druge svoje ru-kotvorine. No ja sam čist teoretičar; jedini alat kojim sam se služio bio je ćup moje učenosti, moja glava. A šta se u njoj dešava teško je drugom kome pokazati, jer to obično ne zna ni njen vlasnik. Naš mozak je vrlo komplikovana mašina, u čiji mehanizam nauka još ni-je mogla da zaviri. Ta mašina funkcionise različito kod pojedinih ljudi, a kod svakog od njih ima svojih naro-čitih ćudi. No kakav god bio mehanizam i sastav njen, on se pokorava izvesnim večnim zakonima prirode. Slu-žeći se tim materijalističkim shvatanjem, koje ću izlo-žiti u svome delu, prikupio sam u svome dugogodišnjem naučničkom pozivu izvesnih empirijskih činjenica o funkcionisanju svoje moždane mašine. Mislim da ih sa-opštim. Pri tome ću morati govoriti o svojim urođenim, nasleđenim i stećenim sposobnostima, a sa tim u vezi, o takvim sposobnostima svojih predaka i o prilikama u kojima sam rastao i živeo.

Moj naučni rad stajao je u vezi sa radom drugih naučnika koji su se bavili sličnim problemima, a naro-čito onih koji su se služili rezultatima mojih dela. Sa svi-ma njima stajao sam u živoj prepisci i razmenio sa nji-ma nekoliko stotina pisama. Ta prepiska, sačuvana do danas u mome arhivu, ima vrednost za istoriju one gra-ne nauke na kojoj sam radio. Zato bih želeo da je oču-vam od propasti i predam kojoj naučnoj instituciji. Me-sto komentara toj prepisci, bez kojega ne bi bila dovolj-no razumljiva, saopštiću o njoj sve što je potrebno.

To bi, otprilike, bio program za izradu ovog dela. Ne znam šta ću od njega moći ostvariti, no baš ta neiz-vesnost daje mome radu izvesnu zanimljivost, koristan podstrek pri svakom poslu.

ČARNOJEVIĆEVA SEOBA SRBA

Počecu sa jednim znamenitim istorijskim događajem, opsadom Beča 1683. godine. O njemu sam mnogo čitao i slušao, no i pozaboravljao. Da bih ta svoja znanja osvežio i o tom događaju prikupio pouzdanije podatke, poredao sam na svom stolu sve knjige moje biblioteke koje govore o toj opsadi i događajima posle nje. U jednoj od njih našao sam i sliku koja predočava Beč kako je izgledao baš 1683. godine. Uvrstio sam je u onaj deo svoga arhiva koji obuhvata dokumentarnu građu ovih memoara.

To je jedna izvanredno lepa reprodukcija bakroreza izrađenog po slici Folberta, dvorskog slikara cara Leopolda I. Ta slika snimljena je sa jedne od uzvišica onih planina koje zaokružavaju Beč sa zapada. Na slici vidimo grad Beč, manji no što je sada njegov prvi, unutarnji kvart, okružen svojim gradskim zidovima, bedemima i bastionima, kroz koje su vodile razne kapije u grad. U njemu se na slici razaznaju sve ondašnje kuće i palate, a njegovih dvanaestak crkava, sa velikom katedralom Svetog Stefana na čelu, uzdižu se svojim vitkim tornjevima iznad svih tih kuća i omogućavaju mi potpuno razaznavanje po gradu, tim pre što se raspored glavnih ulica unutarnjeg kvarta nije osetno izmenio

od onog doba pa do moga boravka u Beču. No tim više upada mi u oči razlika između tog starog Beča i sadašnjeg, koja se u toku vremena izvršila izvan njegovog unutarnjeg dela. Njegovi bedemi već odavna su srušeni sa tlom, a na njihovom mestu stoje veličanstvene zgrade bečkog „Ringa“,² a oko njega iznikli su i izgradili se njegovi ostali kvartovi, njih 19 na broju. Zemljište što ga oni sada zauzimaju predstavljalo je, u doba o kojem govorim, okolinu Beča. I ta je okolina vrlo lepo, jasno i pregledno predočena na našoj slici. Na njoj vidimo predgrađa starog Beča sa njihovim glavnim ulicama koje sve vode pravo do pojedinih gradskih kapija. Te glavne ulice očuvale su svoj tok i kroz sadašnje spoljne kvartove bečke, tako da se, gledajući na tu sliku, mogu dobro razaznati i po okolini starog Beča. Međuprostori između tih predgrađa bili su, kao što se iz slike vidi, prekriveni zaseocima, majurima, njivama i vinogradima. U prostranstvu te okoline Beča, u njenom čistom vazduhu i u blagodetima plodne zemlje živelo se onda bolje no u zagušljivim uskim gradskim ulicama. No to blagostanje bi iznenadno presečeno onoga dana kad dobošar zavika da se sve orilo:

„Palite svoje kuće, ambare i stogove! Spasavajte se u grad ili gde god znate; dolaze Turci!“

To je bilo prvih dana jula meseca, ljeta gospodnjeg 1683.

Te godine, 31. maja, krenuo je veliki vezir Kara Mustafa iz Jedrena sa vojskom od 230.000 momaka i stigao sa njom već u drugoj sedmici jula pred bedeme Beča. Pitoma okolina toga grada, kao što smo je u slici

² Ring (Ring, m) = prsten. Nekoliko najlepših širokih, među sobom povezanih ulica grada Beča nose ime „Ring“.

sagledali, postade zgarište i vojnički logor. Silna turska vojska, sa svojim bezbrojnim šatorima, topovima, džebanom i komorom, prekrila ju je dokle god se iz grada videlo i otpočela njegovu opsadu. A u gradu ne beše više od 16.000 boraca i 300 topova. Čim su svoju artiljeriju porazmeštali, Turci počеше njome da biju grad. Kad zauzeše zaravan pred bedemima, počеше da ih ruše lagumima i da ih osvajaju besomučnim jurišima svojih janičara. Posada Beča poče da malaksava, izmučena glađu i desetkovana srdoboljom. A pomoći niotkuda. Sa svoje kamene klupe na tornju Stefanove crkve, koja se još i sada pokazuje kao znamenitost, tada-nji viteški komandant bečke posade, generalfeldcojgmajster grof Ernst Ridiger Štaremberg zaludu je upirao svoj do-gled prema zapadu, odakle se očekivala pomoćna voj-ska, koja se okupljala pod hercogom Karlom Lotarin-gijskim i pod saveznikom austrijskog cara, poljskim kraljem Jovanom Sobjeskim.

U tim najtežim danima opsade Beča ponudi se Šta-rembergu za izviđača jedan neustrašivi građanin. Pre-ma zapisima stare bečke hronike, zvao se Georg Ferdi-nand Kolšicki, a bio je, kao što ona saopštava „ein Ra-ize“. To znači da je bio Srbin. Tim imenom nazivali su se u ono doba, a naročito u Ugarskoj, Srbi, po knežev-skom gradu Rasu u oblasti Rasije, tj. Raške. I danas se Srbi u Ugarskoj nazivaju Racima. Odakle se Kolšickom, pored njegovog krsnog imena Đorđa, prikačilo i ime Ferdinanda, nije mi jasno.

Taj Kolšicki usudi se, pošto je verovatno vladao tur-skim jezikom i odenuo se po turski, da se 13. avgusta prošunja kroz ogromni turski logor, a četiri dana doc-nije vrati se živ i zdrav i donese Štarembergu vest da se željno iščekivana vojska nalazi u pokretu prema Beču.

No valjalo je izdržati dok ona ne stigne. Turci pojačaše svoje napade do krajnjih granica, digoše lagumom u vazduh jedan deo bastiona baš pred samim carskim dvorom, a 4000 janičara prodreše u grad. Tu ih, u krvavoj i ogorčenoj borbi, bečka posada, pod ličnim vođstvom Štarembergovim, potisnu ili satire.

Turci činjahu i dalje sve napore da osvoje grad pre no što mu pomoć stigne, ali ne uspeše u tome, jer 11. septembra pojaviše se na vrhuncu Kalenberga prethodnice savezne hrišćanske vojske, a malo dalje prema jugu zasvetlucaše vršci kopalja poljskih konjanika.

Uhvaćena između dve vatre, turska vojska bi 12. septembra – baš je bila nedelja – savladana i potučena, a njeni ostaci povukoše se prema istoku. Beč je bio spasen.

Ogroman plen pade hrišćanskim vojskama u ruke; zbog njega se njihove vojskovođe mal ne zavadiše. Pod turskim šatorima nađoše se džakovi puni nekog nepoznatog ploda, zrnevlja kafe. Ne znadoše šta da počnu s njime. Tada se prijavi Kolšicki. Njemu dadoše sav taj plen za njegovu ličnu hrabrost i usluge koje je učinio opsadenom Beču. On ništa više nije ni tražio. Snabdeven ogromnim količinama kafe, otvori svoju kafanu, prvu celog evropskog zapada. Divni miris i vanredni ukus njegove stručno ispržene i skuvane kafe privukoše mu mnoge mušterije, i on završi svoje dane kao imućni i ugledni kafedžija bečki.

Uspomena na Kolšickog sačuvala se u Beču do sadašnjice; jedna bečka ulica nosi njegovo ime, a jedna kafana koja se isto tako naziva njegovim imenom ukrala je svoju kuću njegovim spomenikom. Tu ga vidimo u starom srpkom odelu, sa šubarom na glavi, a fildžanom u rukama.

Od njegova doba pa do danas održala je bečka kafana svoj svetski glas. Ona se u toku vremena od kafedžinice pretvorila u čitaonicu. Jer ono što je bečku kafanu odlikovalo od ostalih bilo je to što se u nju dolazilo ne samo da se popije kafa i da se onde u razgovoru pretresu dnevne novosti već da se čitanjem novina, kojih je bivalo sve više u bečkim kafanama, saznadu i svi važniji događaji u ostalom delu sveta, a čitanjem ozbiljnijih časopisa sazna i nauči mnogo drugo. U bečkoj kafani sam i ja, o čemu će još biti govora, korisno upotpunio svoje vaspitanje.

Poraz i potpuni slom turske vojske pod zidinama Beča imao je neslućenih posledica po Evropu, a i po srpski narod. Leopold Lotaringijski i Jovan Sobjeski pojuriše za pobeđenom turskom vojskom i osvojiše, još 1683. godine, Ostrogon, staru prestonicu Arpadovića i nadbiskupa Ugarske. U ruševinama toga pri osvajanju razorenog grada naseliše se ubrzo iza toga Srbi, i dadoše, kao što je bio slučaj u Budimu i još nekim drugim varošima Ugarske, svoje racko ime tom delu varoši.³

Iduće godine pristupi i Mletačka Republika Svetom savezu hrišćanskih vojsaka, i rat protiv Turske nastavi se sa severa i juga: dana 2. septembra 1686. osvojen je Budim, posle 145 godina robovanja Turcima. Pobedom Leopolda Lotaringijskog i izbornog grofa Ludviga Badenskog kod Mohača, bolje reći kod Haršanja, 12. avgusta 1687. oslobođen je Osek, a 6. septembra 1688. grof Badenski osvoji Beograd, a ubrzo iza toga i Niš. Srpski narod stade se pridruživati po-

³ Ostrogon, mađ. Esztergom, nem. Sgap, na utoku reke Gran u Dunav. Srpski, nekad glavni deo ovog grada, nazivan je i „Raizenstadt“ – srpska varoš.

bednicima u borbi protiv Turaka. Crnogorci primiše mletački garnizon na Cetinje, a pečki patrijarh Arsenije III Čarnojević stupi u vezu i pregovore sa austrijskim vojskovođama. Kada za to doznadoše Turci, morade, da im ne bi pao u ruke, pobeći u Nikšić, pa na Cetinje, da bi se opet vratio u svoju prestonicu čim je Austrijanci osvojiše. Tada narod celog onog kraja ustade listom na oružje i stade u otvorenu borbu sa Turcima.

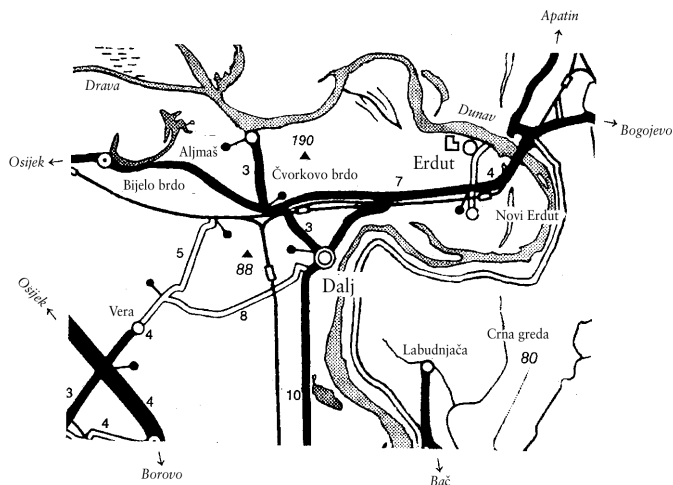
No ratna sreća obrnu se u korist Turaka već samim time što 14. februara 1689. izbi rat između Francuske i Austrije i odvede na zapadno bojište najbolje austrijske trupe i vojskovođe, a povrh toga novi turski veliki vezir Mustafa Ćuprilić prikupi veliku vojsku, pred kojom austrijska morade odstupiti prema severu. Patrijarh Arsenije pokupi u patrijaršiji sve dragocenosti i utvari, pa sa svojom pastvom, većinom imućnim narodom koji se bojao turske osvete, pođe za austrijskom vojskom, a njima se usput, sa svih strana, pridružiše i drugi, jer mnogi koji ostadoše na svom ognjištu biše pobijeni ili zarobljeni ili se razbežaše kud koji. Taj veliki zbeg srpskoga naroda stiže preko Novog Pazara i Studenice do Beograda s proleća 1690. godine.

Prvaci srpskoga naroda okupljenog pod Beogradom poslaše juna meseca 1690. episkopa Isaiju Đakovića kao svog izaslanika austrijskom caru sa zahtevom da se položaj doseljenog srpskog naroda pravno odredi. Odgovor na to bila je povelja cara Leopolda I od 21. avgusta 1690. godine, kojom je Srbima dao velike povlastice, a Arsenije Čarnojević priznat za crkvenu poglavicu svih pravoslavnih Srba koji su se nalazili u njegovoj državi.

Pred neprestanim nadiranjem Turaka predoše Srbi, okupljeni kod Beograda, Savu i Dunav i naseliše se po austrijskoj monarhiji, čak do Sentandrije.

U jesen 1690. osvoji Ćuprilić Beograd, pređe Savu i Dunav da bi se dočepao grada Petrovaradina. Kod Slankamena, 19. avgusta 1691, napade ga grof Badenski i potuče do nogu; sam Ćuprilić pade u bitki, Turci biše prebačeni preko Save.

Pobedom Evgenija Savojskog kod Sente, izvojevanom 11. septembra 1697. i Karlovačkim mirom, sklopljenim 26. januara 1699. završen je taj rat Austrije sa Turcima. Srbija ostade i dalje u turskim rukama, a iseljeni Srbi u Habsburškoj monarhiji.

Neposredna okolina Dalja prema savremenoj auto-karti. Promene u odnosu na mladost Milutina Milankovića je most Novi Erdut – Bogojevo i nasip na levoj obali Dunava. Granica između današnje Republike Srbije i Republike Hrvatske ide sredinom Dunava. (Prim. red.)

Arsenije Černojević izvršio je reorganizaciju pravoslavne crkve u Ugarskoj, Hrvatskoj i Slavoniji, koja je kao sastavni deo Pečke patrijaršije bila organizovana u tim krajevima i za vreme Turaka. Za vreme Rakocije-

vog ustanka (1703—1711) doseljeni Srbi posvedočiše svoju vernost austrijskom caru, a on im za učinjene usluge dade 24. februara, 7. avgusta i 29. septembra 1706. nove patente i privilegije, a iste godine dade srpskom arhiepiskopu Čрноjeviću državno dobro: sela Dalja, Borova i Belog Brda u vlasništvo. Na tome patrijarškom spahiluku moram se malo duže zadržati.

Napomenuta tri sela nisu, bar sva tri, zabeležena na geografskim mapama. U mojem arhivu nalaze se i specijalne karte tih mesta, razmere 1: 75 000, a ovde ću čitaocu pokazati kako će ih naći, tj. odrediti njihov položaj na svakoj geografskoj mapi Evrope, jer ona leže kraj Dunava, a njegov silni tok ucrtan je u svakoj takvoj mapi.

Pođi, dakle, dragi čitaоче, svojim prstom tokom Dunava od Pešte pa nadole, gde Dunav, vijugavši se levo i desno, teče uglavnom od severa prema jugu, ili, još bolje, zamisli da se po toj reci voziš jednim od velikih i udobnih parobroda koji služe njenom putničkom saobraćaju. Kada stigneš do onoga mesta gde se reka Drava uliva u Dunav, a on savija svoj tok od zapada ka istoku, videćeš da ga je na tu okuku prisilila jedna brdska kosa, koja mu je tu preprečila njegov dotadanji tok. Ta brdska kosa vidi se sa lađe već izdaleka i pričinjava putniku ugodno iznenađenje, jer sve od Pešte pa dotle Dunav teče prostranom ravnicom, račva se u bezbrojne rukavce, pa je svakog proleća prepavljuje gdegde po desetak kilometara, pa i više. Svojim stasom koji je jedva nešto viši od sto metara suprotstavila se ona brdska kosa Dunavu, pa gleda na nj oholo, sa visine. Valjda taj njeni dostojanstveni stav čini da nam izgleda viša no što je u stvari, a tome je uzrok i to što se ona sa te njene strane uzdiže nad dunavskom

obalom strmo uvis, dok njena druga, južna padina, koja se spušta prema Dalju, ima blag nagib. Posmatrana sa severa, ona je gorda i prkosna, a posmatrana sa juga, blaga i milosna.

Kada, dragi čitaocē, stigneš na brodersku stanicu nekadanjeg Almaša, a sadanje Jabuke, koja leži na samom ušću Drave u Dunav, pogledaj prema zapadu, pa ćeš videti jedan visok toranj. To je zvonik pravoslavne crkve sela Beloga Brda, koja leži deset kilometara zapadno od Jabuke, na jednom rukavcu reke Drave.

Podimo, ploveći u mislima Dunavom, prema istoku! Njegova desna obala, ona brdska kosa koja je izdaleka izgledala kao dugačak bedem, raščlanjena je uvalama i udolicama u pojedine ćuvike, koji bi izgledali kao prkosni bastioni gradskoga zida da nisu, svojim zelenilom i belim kućicama što se vide na svakom od njih, dobili pitomiji izgled. Desetak kilometara sleduju ti ćuvici jedan za drugim, da bi njihov red bio završen ponajvišim od njih, koji nosi na sebi ruševine starog grada Erdeda, po kojem se i selo ispod njih zove Erdutom.

Na tome mestu čini Dunav jednu polukružnu okuku i vraća se unazad, da bi ubrzo opet potekao, kratko parče, od severa ka jugu. Na početku toga parčeta leži Dalj, a na njegovom kraju Borovo.

Posle ovih kartografskih razmatranja kojima smo odredili geografski položaj napomenutih mesta, vratimo se njihovoj istoriji. Njihov plodni kraj bio je naseljen već u rimsko doba. Na mestu Dalja, ili možda nešto južnije, nalazilo se rimsko naselje Teutiburgo, ali je njegovo sadanje ime veoma staro i zadire u srednji vek. Isto je tako i Erdut postojao još u tom dobu svetske istorije i zvao se Erdevd, kasnije Erded. Ruševine koje se još sada onde nalaze dale su svoje ime grofovskoj poro-

dici Erdedija, potomcima nadbiskupa ostrogonskog, kardinala Tome Bakača, koji je živio u šesnaestom veku.

Velikom sudbonosnom bitkom kod Mohača 1526. godine dođoše i ovi krajevi pod tursku vladavinu. Njihovi starosedeooci izgiboše, biše odvedeni u roblje ili se razbežашe, njihova naselja biše opljačkana i popaljena, na zgarištu izniknu korov i trnje, a oranice i livade pretvoriše se vremenom u stoletne šume.

Godine 1687. oslobođeni su od turskog jarma Osek i njegova okolina, a hatari Dalja, Beloga Brda i Borova postadoše državno dobro. Da bi na njegovom mestu stvorili živ bedem protiv Turaka, dozvoljeno je Srbima koji pri Čarnojevićevoj seobi stigoše u te krajeve da se tu nasele, pod uslovom da iskrče šume i pretvore ih u oranice. Izvestan deo tako dobivenog ziratnog zemljišta davan je naseljenicima u alodijalni posed. Tako su se tu, pored vlastelinskih dobara, stvarala i privatna. Državno dobro Dalja, Belog Brda i Borova dato je, kao što je već rečeno, godine 1706. Čarnojeviću i njegovim potomcima na arhiepiskopskoj stolici u vlastelinstvo. U Dalj se doselio i pradeda mog pradede, Milanko, verovatno početkom osamnaestog veka, jer njegovo ime ne nadoh zabeleženo u popisu stanovnika kotara Oseka iz 1697. godine.

Na kraju daljskog hatara, kod patrijaršijske pustare Marinovci, nalazi se jedan bunar, koji se još za vreme moga detinjstva zvao Milankovim imenom. Tu se, verovatno, Milanko po svom dolasku nastanio, ne da obrađuje zemlju već da trguje konjima i stokom, sudeći po onome što se u porodici pričavalo o njegovoj smrti.

Blizu tog njegovog naselja, a pored obližnjeg sela Belog Brda, teče jedan od rukavaca reke Drave, zvan

Stara Drava. U njoj se Milanko udavio. Bio je negde na putu, ali se kući vratio samo njegov konj Mrkuša, bez svog gospodara. Ukućani, sluteći zlo, pođoše tragom konja, koji se raspoznavao u snegu. Tako stigoše do Stare Drave i nađoše mesto gde se Milanko udavio kada je jahao preko zamrznute reke, a led se pod njim provalio. Njegova udovica poče da nariče iz sveg glasa: „Kud’ li hodi, kud’ li brodi! – A u bari se udavi!“

Porodično predanje govori da je ta moja prababa, mesto reči bara upotrebila mnogo pogrdniju reč, koja nam ipak nešto saopštava. Ja se dobro sećam Stare Drave još iz detinjstva, jer smo pored nje prolazili kad god smo kolima išli u rodbinu u Osek. Taj rukavac Dravin nezatno je uži no glavni tok te reke. Zato mislim da je Milanko došao vrlo iz daleka kad je prebrodio reke pored kojih je Stara Drava izazvala toliko preziranje moje prababe. No iako su se pojedinosti Milankove smrti, pa i samo ime njegova konja, sačuvali prepričavanjem kroz vekove, o njegovoj postojbini ne znam ništa više, sem da je bila daleko, daleko.

Milutin Milanković
SEĆANJA

Za izdavača
Dijana Dereta
David Dereta

Likovno-grafička oprema
Marina Slavković

Lektura i korektura
Nevena Čović

Četvrto DERETINO izdanje

ISBN 978-86-6457-053-4

Tiraž
1000 primeraka

Beograd 2016.

Izdavač / Štampa / Plasman

DERETA doo

Vladimira Rolovića 94a, 11030 Beograd

tel./faks: 011/ 23-99-077; 23-99-078

w w w . d e r e t a . r s

Knjižare DERETA:

Knez Mihailova 46, tel.: 011/ 30-33-503, 26-27-934

Banovo brdo, Dostojevskog 7, tel.: 011/30-58-707, 35-56-445

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

5:929 Миланковић М.

МИЛАНКОВИЋ, Милутин, 1879–1958

Sećanja / Milutin Milanković. – 4. Deretino izd. – Beograd : Dereta, 2016 (Beograd : Dereta). – 525 str. ; 21 cm. – (Biblioteka Umetnost i saznanje)

Tiraž 1.000. – Rečnik nekih manje poznatih reči: str. 517-522. – Str. 523–525: Svedok veka / Petar V. Arbutina.

ISBN 978-86-6457-053-4

а) Миланковић, Милутин (1879–1958) – Аутобиографија

COBISS.SR-ID 220891404